

تأثیر ابعاد مهارت ارتباطی بر تحرک اجتماعی شهروندان تهرانی

sahar.layeghi@gmail.com

سحر لایقی باروق / کارشناس ارشد علوم ارتباطات اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق

دریافت: ۱۳۹۹/۱۱/۰۲ - پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۱۱

چکیده

هدف پژوهش، بررسی تأثیر ابعاد مهارت ارتباطی بر تحرک اجتماعی شهروندان بالای ۲۵ سال تهرانی است. چارچوب نظری، به کمک آراء نظریه پردازان دیدگاه کنش متقابل نمادین، مکتب کارکردگرایی و ترکیب گرایان تعیین شده است. این پژوهش از نظر رویکردی کمی و به روش پیمایش انجام شده است. جامعه آماری ۶/۰۷۶/۸۴۴ نفر بود و تعداد حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران حدود ۴۰۰ نفر به شیوه نمونه گیری خوشه ای چندمرحله ای انجام شد و برای جمع آوری اطلاعات از پرسش نامه محقق ساخته استفاده شد. نتایج نشان داد ابعاد مهارت ارتباطی و متغیرهای جمعیت شناختی با ضریب تعیین ۰/۸، بر تحرک اجتماعی ساکنان تهران اثرگذار بودند. بین مهارت کلامی و مهارت نوشتاری، با تحرک اجتماعی میان نسلی رابطه معناداری وجود نداشت. مهارت استفاده از زبان بدن، با بتای ۰/۱۱ و متغیر جنسیت با بتای ۰/۲۴- در تحرک اجتماعی شهروندان اثرگذار بودند. متغیر تأهل و سن در تحرک اجتماعی، شهروندان اثری نداشتند. تحرک اجتماعی بر حسب جنسیت به نفع مردان بوده است. مهارت ارتباطی پایتخت نشینان، بالاتر از حد متوسط و تحرک اجتماعی آنها نزولی و منفی بود.

کلیدواژه‌ها: تحرک اجتماعی میان نسلی، مهارت ارتباطی، زبان بدن، مهارت کلامی، مهارت نوشتاری.

انسان به‌عنوان موجودی اجتماعی، با انسان‌ها در ارتباط بوده و گریزی از رابطه با دیگران ندارد. کیفیت این رابطه، در گروی توانایی فردی اوست. ارتباطات نیازمند مهارت‌هایی است که فرد را قادر می‌سازد تا به صورت شایسته رفتار کرده و در جهت پیشرفت و موفقیت خود گام بردارد. از آنجاکه ممکن است پیشرفت در جایگاه شغلی، میزان تحصیلات، یا در درآمد اتفاق بیفتد، می‌تواند موجبات تحرک اجتماعی او را فراهم آورد. «تحرک اجتماعی به میزان جابه‌جایی افراد و گروه‌ها، در مراتب قشربندی و طبقات اجتماعی اطلاق می‌شود» (معصومی‌راد و نایی، ۱۳۹۲). بی‌شک یکی از عوامل مؤثر بر تحرک اجتماعی، مهارت‌هایی است که فرد را قادر می‌سازد تا شرایط احراز مشاغل مختلف را به دست آورد. البته نوع نظام موجود در جامعه، در روند این مسئله بی‌تأثیر نیست. نظام‌های قشربندی به لحاظ انعطاف‌پذیری یا عدم انعطاف، باهم متفاوت‌اند. منظور از این «انعطاف در نظام‌های قشربندی»، فرصت‌های زیاد و کمی است که جامعه برای گذر از یک موقعیت، به موقعیت دیگر در مقیاس اجتماعی به افراد عرضه می‌کند (زارع و لطفی، ۱۳۹۲). بررسی این جابه‌جایی‌ها، علت‌ها، مدل‌ها و پیامدها، موضوع مطالعه تحرک اجتماعی بوده و این واژه در نردبان شغلی، شامل تحرک عمودی (صعودی و نزولی) و افقی می‌شود. میزان تحرک عمودی در جامعه، شاخصی برای باز و بسته بودن آن جامعه است؛ چراکه نشان می‌دهد در جامعه کاملاً باز افراد برای رسیدن به موقعیت‌های اقتصادی و اجتماعی، که استحقاقش را دارند، تا چه میزان از فرصت‌های برابر برخوردار هستند و بعکس در جوامع بسته و انعطاف‌ناپذیر، ملاحظات و صلاحیت‌های کارکردی نقشی در واگذاری پایگاه‌های گوناگون ندارد. نظام قشربندی ایران، در گذشته از ثبات بیشتری برخوردار بود و تغییرات آن، متأثر از تحولات سیاسی بوده است. لذا روندهای اجتماعی کردن افراد در نهادهای اساسی جامعه، به‌ویژه در محیط‌های شغلی به‌گونه‌ای عمل می‌کرد که افرادی که خواهان ارتقا در وضع طبقاتی خود بودند، به صرف ارتقا مهارت‌ها و تجارب خود، قادر به این کار نبوده و ناگزیر به بهره‌گیری از امتیازات خانوادگی، قومی، مذهبی بودند (غفاری، ۱۳۹۶). درحالی‌که در دهه‌های گذشته، تغییرات اجتماعی و اقتصادی زیادی، که در ایران به وجود آمد، همچون افزایش جمعیت، افزایش مهاجرت به شهرها، سیاست‌های تأمین مسکن، سیاست گسترش نظام آموزش عالی، سیاست‌های مربوط به کاهش تصدی‌گری دولت، واگذاری صنایع و برخی خدمات دولتی به بخش خصوصی، رشد صنعت، افزایش مشاغل، بخصوص مشاغل دفتری، اداری، افزایش تعداد کارکنان مشاغل علمی، فنی و تخصصی، پیامدهایی نیز در ساختار اجتماعی و اقتصادی به دنبال داشت. مهم‌ترین آنها، تغییر در ساختار شغلی و نظام قشربندی جامعه است. شناخت دقیق این تغییرات، به‌ویژه در باب ساختار شغلی و نظام قشربندی، با هدف جلوگیری یا تعدیل پیامدهای منفی این پدیده، هزینه‌های مختلف تغییرات را در سطح فردی و اجتماعی به حداقل ممکن می‌رساند. تحرک اجتماعی در هر اجتماع و جامعه‌ای، بیانگر وجود پویایی آن و در هر فرد، گروه و نهادی، بیانگر میزان تلاش و فعالیت آنان در تغییر پایگاه و موقعیت اجتماعی خود، عموماً از پایگاه و موقعیت پایین‌تر به موقعیت بالاتر می‌باشد. براساس مطالعه تحرک اجتماعی است که می‌توان دریافت افراد به چه میزان از فرصت‌هایی در آموزش، شغل، ثروت و منزلت اجتماعی برخوردارند (معصومی‌راد و نایی، ۱۳۹۲). تحرک اجتماعی میان‌نسلی، مقایسه پایگاه اجتماعی پدر، مادر و فرزندان می‌باشد؛ بدین معنا

که هرگاه پایگاه اجتماعی پاسخ‌گویان، در مقایسه با پایگاه اجتماعی پدر و مادرشان سیر صعودی و افزایشی داشته باشد، آن‌گاه تحرک اجتماعی پاسخ‌گویان از نوع صعودی و در غیراین صورت، از نوع نزولی و یا افقی خواهد بود. شناخت مهارت‌های مؤثر بر تحرک اجتماعی، چشم‌انداز مناسبی به برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران می‌دهد تا با اختصاص بودجه و برنامه‌های آموزشی، افراد را در جهت احراز مشاغل بر پایه شایستگی‌هایشان سوق بدهند در جامعه نسبتاً باز ایران، چنانچه افراد از فرصت‌های یکسانی در محیط کار برخوردار باشند، کسانی مسیر ترقی را به سرعت طی خواهند کرد که به انواع مهارت‌ها مجهز باشند. افراد با شناخت مهارت‌های فردی‌شان، درمی‌یابند چگونه می‌توان با تکیه بر توانمندی‌های خود، از نردبان شغلی بالا بروند. این پژوهش تلاش دارد که در شرایط کنونی کشور ایران، به‌ویژه در مناطق کلان‌شهر تهران، چگونه امکان تحرک اجتماعی افراد بالای ۲۵ سال فراهم گردیده و سهم شایستگی‌ها و مهارت‌های فردی، مانند مهارت کلامی، مهارت نوشتاری و مهارت استفاده از زبان بدن در این فرایند چقدر است؟ در واقع تبیین و آزمون تأثیر مهارت‌های ارتباطی در تحرک اجتماعی میان‌نسلی مورد توجه است. اینکه در شرایط جامعه شهری، آیا کسانی که از مهارت‌های ارتباطی ملازم با پیشرفت برخوردار هستند، امکان تحرک ارتقایی نیز برایشان فراهم بوده است. یا اینکه موانع جدی در فرایند ارتقا شغل آنان وجود داشته است؟ با توجه به اینکه تحرک شغلی، به‌عنوان یکی از شاخص‌های مهم تحرک اجتماعی بوده و در بیشتر مواقع از اصطلاح «تحرک»، بهبود وضعیت استنباط می‌شود، مهارت‌های ارتباطی می‌توانند در بهبود وضعیت شغلی افراد مؤثر باشند. در این پژوهش، فرض بر این است که مهارت‌های ارتباطی و متغیرهای جمعیتی، از عوامل اثرگذار بر افزایش و کاهش تحرک اجتماعی میان‌نسلی افراد است و محقق به دنبال پاسخ به این سؤال است که مهارت‌های ارتباطی، همچون مهارت کلامی، مهارت نوشتاری و مهارت استفاده از زبان بدن، چه تأثیری بر تحرک اجتماعی میان‌نسلی شهروندان بالای ۲۵ سال تهرانی دارند؟

پیشینه پژوهش

مه‌دوی و همکاران (۱۳۹۷)، در پژوهشی به بررسی «نقش مهارت‌های ارتباطی مدیران در توسعه کسب و کار با تأکید بر مشتری‌مداری» پرداخته‌اند. شاخص‌های مهارت ارتباطی در این تحقیق، خودگشودگی، همدلی، حمایت اجتماعی، مهارت اجتماعی، نفوذ آرمانی و الهام‌بخشی، خودنظمی، تحریک فرهیختگی و مثبت‌گرایی است. نتایج تحقیق حاکی از این است که مهارت‌های ارتباطی مدیران، در توسعه و موفقیت کسب و کار افراد اثرگذار است.

آفتابی (۱۳۹۲)، پژوهشی با عنوان «نقش مهارت‌های ارتباطی بر فضای کسب و کار» انجام داده است. نتایج تحقیق حاکی از این است که مهارت‌های ارتباطی همچون مهارت ارتباط کلامی، مهارت ارتباط شنودی و مهارت ارتباط بازخوردی، بر موفقیت در فضای کسب و کار مؤثر می‌باشد.

هاشم‌زهی و بهره‌دار (۱۳۹۷)، در مقاله «مقایسه تحرک اجتماعی مردان و زنان در شهر تهران»، انواع قدرت و سرمایه (اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و نمادین) را به‌عنوان مهم‌ترین عوامل اجتماعی، مرتبط با تحرک اجتماعی در

نظر گرفته‌اند و در دو گروه زنان و مردان مورد مقایسه قرار داده‌اند. تایج تحقیق حاکی از این است که میزان تحرک میان‌نسلی و درون‌نسلی در بین شهروندان تهرانی، سعودی و بالا می‌باشد. تحرک اجتماعی میان‌نسلی زنان و مردان در شهر تهران تفاوتی نداشت. در این تحقیق، قدرت اقتصادی، نمادین، اجتماعی و فرهنگی در دو گروه زنان و مردان، تفاوت معناداری نداشت. اما تنها قدرت سیاسی بود که مردان بیش از زنان از آن برخوردار بودند.

غفاری (۱۳۹۶)، در پژوهشی با عنوان «تأثیر سرمایه فرهنگی تجسم‌یافته (ذهنی) بر تحرک اجتماعی» میان‌نسلی (مورد مطالعه: شهروندان ۳۰ تا ۵۴ ساله شهر گرگان)، به این نتیجه رسید که ارتقا میزان مهارت‌ها و توانمندی‌های فردی موجب افزایش میزان تحرک اجتماعی شده و عامل جنسیت در این تحرک مؤثر بود و تفاوت معناداری بین تحرک اجتماعی مردان و زنان وجود داشته که به نفع مردان بوده است.

زارع و لطفی (۱۳۹۲)، در پژوهشی تحت عنوان «بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر تحرک اجتماعی بین‌نسلی در شهر کرمانشاه»، دریافتند که ۱۸ درصد از تغییرات متغیر وابسته میزان تحرک اجتماعی، توسط متغیرهای مستقل سرمایه اجتماعی خانواده و پایگاه اجتماعی - اقتصادی خانواده و تحصیلات فرد تبیین می‌شود و مابقی، مربوط به سایر متغیرهای (تحصیلات، درآمد و منزلت شغلی والدین) است.

نایی و معصومی‌راد (۱۳۹۰)، در پژوهشی با عنوان «عوامل فرهنگی مؤثر بر تحرک اجتماعی مردان ۳۵ تا ۶۴ ساله شهر تهران»، تأثیر عوامل فرهنگی، به‌ویژه اخلاق کار و سرمایه فرهنگی بر تحرک اجتماعی درون‌نسلی و بین‌نسلی را مورد بررسی قرار دادند. آنها دریافتند که تحرک بین‌نسلی، شایع‌تر از تحرک درون‌نسلی است. در بین متغیرهای سرمایه اقتصادی خانواده، سرمایه فرهنگی خانواده و اخلاق کار، اول اخلاق کار و پس از آن، سرمایه فرهنگی، تأثیر مستقیمی در تحرک اجتماعی افراد دارند.

معصومی‌راد و نایی (۱۳۹۲)، در مقاله «عوامل اجتماعی مؤثر بر تحرک اجتماعی (شغلی) اعضای هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی»، دریافتند که بین تحرک اجتماعی میان‌نسلی زنان و مردان تفاوت معنادار و به نفع مردان وجود دارد و جنسیت، از عوامل مؤثر بر تحرک اجتماعی می‌باشد.

بهشتی‌فر و نوروزی (۲۰۱۳)، در پژوهشی با عنوان «مهارت‌های ارتباطی، عاملی برای موفقیت کارمندان»، نقش مهارت‌های اجتماعی بر موفقیت‌های شغلی را بررسی کردند و به این نتیجه رسیدند که مهارت‌های اجتماعی قدرتمند، برقراری روابط بین افراد را تسهیل می‌بخشند. در نتیجه، نتایج مثبتی را در مشاغل مختلف به همراه دارند.

با مطالعه تحقیقات صورت‌گرفته در این زمینه می‌توان گفت: ویژگی اغلب این پژوهش‌ها سنجش میزان تحرک اجتماعی، براساس انواع سرمایه‌های (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، نمادین و سیاسی) بوده و به تبیین اثر مهارت‌های ارتباطی، همچون مهارت کلامی، نوشتاری و استفاده از زبان بدن به‌عنوان سرمایه‌های فرهنگی و نمادین در تحرک اجتماعی میان‌نسلی افراد نپرداخته‌اند. به عبارت دیگر، آنچه در این زمینه موجب خلأ شده و مطالعه بیشتری را می‌طلبد، نقش ارتباطات انسانی و مهارت‌های ارتباطی در تحرک اجتماعی است. همچنین، از اغلب تحقیقات پیشین برمی‌آید

که در میان متغیرهای جمعیت‌شناختی، عامل جنسیت در تحرک اجتماعی افراد دخالت داشته و همواره به نفع مردان بوده است که در مطالعه پیش‌رو نیز اثر متغیرهای جمعیت‌شناختی شامل جنسیت، سن و تأهل بر میزان تحرک اجتماعی شهروندان تهرانی مورد مطالعه قرار گرفته است.

مبانی و چارچوب نظری

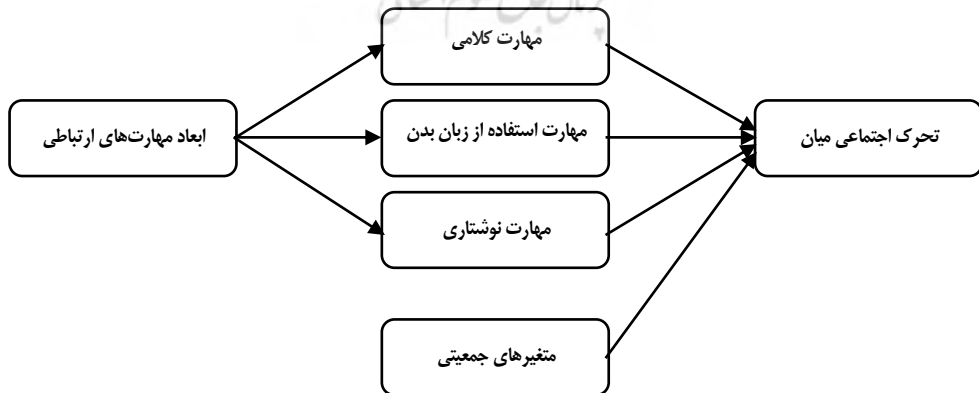
در این پژوهش، با توجه به مفاهیم مندرج در موضوع و متغیرهای مورد بررسی، شاخص‌های سنجش تحرک اجتماعی و ابعاد مهارت‌های ارتباطی مؤثر بر افزایش و کاهش آن، با رویکردی ترکیبی از آراء نظریه‌پردازان دیدگاه کنش متقابل نمادین همچون جورج هربرت میه، آراء نظریه‌پردازان مکتب کارکردگرایی همچون تالکوت پارسونز و امیل دورکیم، آراء ترکیب‌گرایانی همچون آنتونی گیلنر، پیر بوردیو، آلمن و تیلور، استخراج و نظریه‌آزمایی می‌شود. تالکوت پارسونز، در نظریه قشربندی اجتماعی معتقد است: اشخاص بافضیلت و متصدیان ارجمندترین مشاغل از پایگاه اجتماعی بالاتری برخوردارند. پارسونز، به طبقه‌بندی وضعیت‌های اجتماعی که در آنها مجموعه‌ای از صفات و مشاغل مستعد دریافت ارزش بیشتری نسبت به صفات و مشاغل دیگر هستند، می‌پردازد (کوزر، ۱۳۷۳، ص ۴۵). از نظر او، دارایی مادی مهم‌ترین شاخص سنجش پایگاه اجتماعی اقتصادی و تحرک اجتماعی است. معیارهای عمده قشربندی از دید پارسونز عبارتند از: مهارت‌های اکتسابی، منزلت شغلی، تمکن مالی، صفات شخصی، خاستگاه خانوادگی، مرجعیت و قدرت، که با توجه به نظر وی شاخص‌های با اهمیتیتی که تحرک اجتماعی را می‌سنجند: درآمد، شغل و تحصیلات هستند (روشه، ۱۳۷۶، ص ۲۱۲). از سوی دیگر، عوامل مختلفی وجود دارند که بر روی تحرک اجتماعی و شاخص‌های آن مؤثر هستند. پارسونز معتقد است: ارزش‌های اجتماعی معمول در یک جامعه هستند که میزان پاداش‌های موقعیت اجتماعی - شغلی را تعیین می‌کنند. او با اعتقاد به مفهوم «تقسیم کار» باور دارد کسانی که می‌توانند مشاغل ماهرانه‌تری انجام دهند، از احترام بیشتری برخوردارند. تقسیم کار مستلزم وجود کسی است که مشاغل جزئی متفاوت تشکیل‌دهنده شغل بزرگتری را هماهنگ سازد، بنابراین به وجود رهبرانی نیاز است. کسانی که این نقش را برعهده دارند، باید پایگاه متفاوت و مهم‌تری نسبت به کسانی که کارهای جزئی‌تر و تخصصی‌تری را انجام می‌دهند، داشته و از احترام بیشتری برخوردار باشند. امیل دورکیم در نظریه همبستگی اجتماعی معتقد است: در جوامع مبتنی بر انسجام مکانیکی تقسیم کار ساده و طبیعی و براساس سن و جنس صورت گرفته و در این جوامع، تخصص‌ها و نوع‌آوری کم و کارها تقریباً مشابه بوده و تحرک شغلی وجود ندارد. درحالی‌که در جوامع مبتنی بر انسجام ارگانیک، تقسیم کار، تخصص‌گرایی و تفکیک وظایف و نوآوری زیاد است. بنابراین، تنوع مشاغل، عدم تشابه شغلی و تفاوت‌های فردی نیز زیاد به چشم می‌خورد. از سوی دیگر، براساس وارد شدن افراد در نظام تقسیم کار و تفکیک وظایف خود به خود تفاوت بین افراد به وجود می‌آید و این تفاوت موجب تفاوت در تحرک بین نسل‌ها می‌شود (تنهایی، ۱۳۷۳، ص ۱۵۲). طبق نظر دورکیم، نابرابری‌های درست و مشروع (تحرک اجتماعی)، ناشی از شایستگی‌های نابرابر است، به نحوی که افراد برای برعهده گرفتن نقش‌های مختلف، استعداد خاصی دارند و وقتی این نقش‌ها را برعهده می‌گیرند، باید در خدمت نظام باشند. از نظر او تخصص، آموزش، بعد خانوار و انگیزه کار، از عوامل مؤثر بر تحرک اجتماعی هستند. وی معتقد است: جامعه‌ای هماهنگ و متوازن است که در آن، فرصت برای تحرک اجتماعی وجود دارد. به عقیده وی، تراکم جمعیت و تراکم اخلاقی، به رقابت

برای دستیابی به منابع نایاب منجر می‌شود که رقابت به تمایز یافتگی می‌انجامد و تمایز یافتگی، به توسعه (تقسیم کار ارگانیک) منجر می‌گردد (ملک، ۱۳۸۳، ص ۶۳). تصور نورکیم از جامعه ارگانیک، یک جامعه باز است که در آن تحرک اجتماعی امکان‌پذیر است و کلانشهر تهران، تا حدودی ویژگی‌های جامعه ارگانیک را دارد. در این جامعه، شهروندان از فرصت‌های مناسب برای توسعه توانایی‌های خود برخوردارند. با استنباط از مفهوم «تقسیم کار» نورکیم، شغل شاخص مناسبی برای تعیین میزان تحرک اجتماعی بوده و می‌توان آموزش، تأهل، بعد خانوار، تخصص (مهارت) را از عوامل مؤثر بر تحرک اجتماعی میان نسلی محسوب کرد (هاشم‌زهی و بهره‌دار، ۱۳۹۷). آنتونی گیلنز در نظریه ساخت‌یابی، ساخت را عبارت از قواعد و منابعی (دانش و مهارت) می‌داند که مردم در فرایند جامعه‌پذیری آنها را اخذ می‌کنند وی معتقد است: زبان (مهارت کلامی) و قواعد دستوری آن، به طور مداوم در جریان ساخت‌یابی است و عمل انسان بدون مهارت‌ها و دانش درونی شده را محال و پر آشوب می‌داند (مهدی‌زاده، ۱۳۹۶، ص ۱۴۶-۱۵۰). وی کاربرد زبان را در ساخت‌یابی جامعه مورد توجه قرار داده است. روشن‌ترین دسته‌بندی در مورد عوامل مؤثر بر پایگاه اقتصادی و اجتماعی و تحرک اجتماعی را می‌توان در نظریه منش و میدلاند پیر بوردیو یافت. او با مطرح ساختن چهار شکل سرمایه (اقتصادی، فرهنگی، نمادین و اجتماعی) معتقد است: این سرمایه‌ها به کنشگران در مبارزه برای کسب جایگاه، در فضای اجتماعی توانایی می‌بخشند و موقعیت‌هایی که افراد در جامعه اشغال می‌کنند، به میزان بهره‌مندی از سرمایه آنها بستگی دارد. سرمایه هرگونه خاستگاه و سرچشمه در عرصه اجتماعی است که در توانایی فرد، برای بهره‌مندی از منافع خاصی که در این صحنه حاصل می‌گردد، مؤثر واقع شود (تنهایی و حضرتی، ۱۳۸۸). از نظر وی، سرمایه فرهنگی ترکیب منابعی است که فرد می‌تواند توانایی‌ها و شایستگی‌های خود را در رفتارهای اجتماعی، مانند صحبت کردن به یک زبان نشان دهد و این سرمایه، بر علائق و گرایش‌های فردی مؤثر است. می‌توان گفت: میزان سرمایه فرهنگی (صلاحیت، مهارت، دانش، توانایی صحبت کردن به یک زبان و توانایی نوشتن کتاب)، ربط وثیقی با آموزش (تحصیلات) و شغل (طبقه اجتماعی) دارد. افراد با سرمایه فرهنگی بالا، احتمالاً دارای آموزش بالا و ثروت بیشتر و در مقابل، افراد با سرمایه فرهنگی پایین، دارای آموزش پایین و ثروت کمتری هستند (مهدی‌زاده، ۱۳۹۶، ص ۲۸۰). وی سرمایه نمادین را مجموعه ابزارهای نمادین و قابلیت‌های فردی در رفتارها (کلام و کالبد)، که فرد در اختیار دارد، می‌داند. از نظر بوردیو سرمایه اجتماعی منابعی است که به صرف عضویت فرد در گروه، به وی تعلق می‌گیرد. حجم سرمایه اجتماعی مورد تملک یک فرد به اندازه شبکه پیوندهایی بستگی دارد که او می‌تواند به طور مؤثر بسیج کند؛ شبکه‌ای که هریک از اعضای خود را از پشتیبانی سرمایه اجتماعی برخوردار می‌کند و آنان را مستحق «اعتبار» می‌سازد. سرمایه اجتماعی، وابسته به حجم سرمایه (اقتصادی، فرهنگی یا نمادین) در تصرف کسانی است که وی با آنان مرتبط است. منفعت‌های حاصل از عضویت در یک گروه، همبستگی را به وجود می‌آورد که حصول منفعت‌ها را ممکن می‌سازد (تاجبخش و همکاران، ۱۳۸۴، ص ۱۴۷-۱۴۸). بنابراین، سرمایه اجتماعی نوعی ابزار دسترسی به منابع اقتصادی و فرهنگی، از طریق ارتباطات اجتماعی است. در دیدگاه بوردیو، مشارکت در شبکه‌های اجتماعی موجب دسترسی فرد به منابع و امکانات شده و سرمایه اجتماعی به‌عنوان نوعی محصول اجتماعی ناشی از تعامل اجتماعی می‌باشد (انجمن جامعه‌شناسی ایران، ۱۳۸۳، ص ۳۰۰). بوردیو بر این اعتقاد است که سرمایه اقتصادی، می‌تواند برای صاحبش سرمایه فرهنگی و اجتماعی به وجود بیاورد. در مقابل سرمایه فرهنگی نیز با کارکرد خود، می‌تواند سرمایه اقتصادی به وجود آورد (غفاری، ۱۳۹۶). با استنباط از نظریه

منش و میدان پیر بردیو، می‌توان استنباط کرد که عواملی همچون مهارت و تخصص، مهارت کلامی و مهارت نوشتاری از عوامل مؤثر بر تحرک اجتماعی افراد است. در این پژوهش، محقق فقط به تأثیر ابعاد مهارت ارتباطی، بر تحرک اجتماعی می‌پردازد. ابعاد مختلف مهارت ارتباطی در نظریه جورج هربرت مید و آلتمن و تیلور، مورد بحث قرار گرفته است. هربرت مید، در نظریه روان‌شناختی - اجتماعی، زبان را مبنای کنش متقابل اجتماعی، و حرکات و اشارات (زبان بدن) را اجزای اصلی زبان می‌داند. وی می‌گوید: «حرکات و اشارات بخشی از کنش اجتماعی است که نشانه آن بخش‌هایی است که هنوز رخ نداده است» (انواری، ۱۳۹۰). از نظر او، زبان اهمیت اساسی دارد؛ زیرا به وسیله آن می‌توان نمادهای معنی‌دار شفاهی را استفاده و تفسیر کرد. آلتمن و تیلور، با بیان نظریه نفوذ اجتماعی، به اهمیت مهارت‌های کلامی و غیر کلامی (زبان بدن) در روابط اجتماعی پرداخته، معتقدند: فرایند نفوذ اجتماعی، ضرورتاً شامل رفتارهای کلامی (کلماتی که استفاده می‌کنیم)، رفتارهای غیر کلامی (وضعیت بدنی‌مان) و رفتارهای جهت یافته محیطی (فضایی میان ارتباط‌گران، اشیاء فیزیکی موجود در محیط و غیره) را دربر می‌گیرد. آنها استدلال می‌کنند که روابط می‌توانند به شکل پاداش و هزینه‌ها مفهوم یابند. پاداش‌ها، آن رخدادهای و رفتارهای رابطه‌ای است که رضایت، لذت و خشنودی را در طرف رابطه‌ای برمی‌انگیزد و انواع ارتباط زبانی مثل زبان گفتاری، حرکات بدن، اشارات و نمادها از ابعاد مهم مهارت ارتباطی است (تیلور و آلتمن، ۱۹۸۷، ص ۲۶۴). با توجه به متغیرهای موجود در این پژوهش، و با توجه به بررسی آرای نظریه‌پردازان مذکور، می‌توان گفت: شاخص‌هایی که تحرک اجتماعی را می‌سنجند، از نظر تالکوت پارسونز درآمد، شغل و تحصیلات هستند. عوامل مؤثر بر تحرک اجتماعی از نظر وی مهارت‌های اکتسابی، صفات شخصی و قدرت است. این عوامل، از نظر امیل دورکیم مهارت‌های فردی، تخصص و تأهل می‌باشد. مهارت کلامی، مهارت نوشتاری، مهارت استفاده از زبان بدن و صلاحیت‌های فردی، از نظر پیر بردیو استخراج گردید. ابعاد مهم مهارت ارتباطی نیز از آراء هربرت مید، آلتمن و تیلور استخراج شد که آنها زبان (مهارت گفتاری) و زبان بدن را از در ارتباطات انسان‌ها حائز اهمیت می‌دانند. با توجه به نظریه‌های فوق، مدل تبیین نظری تأثیر مهارت‌های ارتباطی بر تحرک اجتماعی، به صورت تلفیقی به شکل زیراستنتاج می‌شود.

مدل تبیین نظری پژوهش

شکل ۱: مدل تبیین نظری پژوهش

فرضیه‌های پژوهش

با توجه به پیشینه و نظریه‌هایی که مطرح شد، فرضیه‌های اصلی و فرعی زیر با استنباط از نظریه‌ها مطرح می‌شود: به نظر می‌رسد، ابعاد مهارت ارتباطی و برخی متغیرهای جمعیت‌شناختی، از عوامل مؤثر بر تحرک اجتماعی میان نسلی در شهر تهران هستند.

- به نظر می‌رسد، بین مهارت کلامی، با تحرک اجتماعی ارتباط معنادار وجود دارد.
- به نظر می‌رسد، بین مهارت زبان بدن، با تحرک اجتماعی میان نسلی رابطه معنادار وجود دارد.
- به نظر می‌رسد، مهارت نوشتاری با تحرک اجتماعی میان نسلی، شهروندان تهرانی رابطه‌ای معنادار دارد.
- به نظر می‌رسد، تحرک اجتماعی میان نسلی، بر حسب گروه‌های جنسی متفاوت است.
- به نظر می‌رسد، تحرک اجتماعی میان نسلی، بر حسب گروه‌های سنی متفاوت است.
- به نظر می‌رسد، تحرک اجتماعی میان نسلی، بر حسب وضعیت تأهل افراد متفاوت است.

روش تحقیق

روش تحقیق این پژوهش، پیمایشی بوده و تحقیق از لحاظ هدف، کاربردی و از نظر رویکرد کمی می‌باشد. برای گردآوری داده‌ها، از منابع اسنادی و کتابخانه‌ای استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش، ۶/۰۷۶/۸۴۴ نفر از شهروندان بالای ۲۵ سال مناطق شهر تهران، در سال ۱۳۹۸ می‌باشد. حجم نمونه، با استفاده از فرمول کوکران حدود ۴۰۰ نفر تعیین شد. روش نمونه‌گیری، احتمالی و از نوع خوشه‌ای چندمرحله‌ای است؛ به این صورت که در مرحله اول، مناطق نمونه انتخاب شدند. مناطق ۲۲گانه تهران، براساس معیارهای بهره‌مندی به سه دسته فرابهره‌مند، میان‌بهره‌مند و فروبهره‌مند تقسیم شدند. در گام دوم، انتخاب محلات نمونه انجام گرفت. در این مرحله، ابتدا توزیع نسبی حجم نمونه در مناطق تعیین و سپس، با استفاده از نقشه هر منطقه و متناسب با سهم هر منطقه از میان محلات هر منطقه نمونه با شیوه نمونه‌گیری تصادفی ساده، دو یا سه محله انتخاب شد. در گام سوم، بلوک‌های نمونه انتخاب شدند و به کمک نقشه خیابان‌ها و بلوک‌های تهران، که از طریق سایت‌های مختلف قابل دسترسی می‌باشد، از میان بلوک‌های هر محله و متناسب با حجم نمونه از هر منطقه، یک یا دو بلوک، با نمونه‌گیری سیستماتیک انتخاب گردید و حدود چهارگانه هر بلوک مشخص شد. پس از تعریف عملیاتی متغیرها و تعیین سطح اندازه‌گیری آنها و تبدیل هر متغیر به پرسش یا پرسش‌های مناسب، پرسش‌نامه محقق ساخته، با ۲۹ سؤال باز و بسته، با استفاده از طیف لیکرت طراحی شد. پرسش‌نامه از اعتبار صوری و محتوایی برخوردار است؛ چراکه با توجه به اهداف و فرضیه‌های پژوهش، پرسش‌نامه برای تعدادی از استادان مجرب و متخصص ارسال شد تا در مورد آنها داوری کنند. برای اطمینان از پایایی، ۳۰ نفر از آزمودنی‌ها به صورت تصادفی انتخاب و پرسش‌نامه را پاسخ دادند. با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ، ضریب پایایی ۷۷۳/۰، به دست آمد. بنابراین، متغیرهای تحقیق از پایایی مقبولی برخوردار هستند.

جدول ۱: آزمون پایایی متغیرهای تحقیق

متغیرها	آلفای کرونباخ
مهارت کلامی	۰/۷۲۷
مهارت نوشتاری	۰/۷۲۷
مهارت زبان بدن	۰/۷۰۰
کل پرسش‌نامه	۰/۷۷۳

تعاریف مفهومی متغیرها

مهارت کلامی: به‌کارگیری آگاهانهٔ نمادهای کلامی، به منظور ترغیب کردن دیگران به انجام کار، یا به همراهی کردن تعریف می‌شود (مرتضوی و مهربان، ۱۳۸۳، ص ۱۳۰).

مهارت نوشتاری: انسان‌ها برای بیان احساسات بیشتر از زبان و برای ابراز افکار عمدتاً از خط یاری می‌طلبند. نوشتن، برقراری ارتباط و انتقال اطلاعات و عقاید، از طریق نظامی از نشانه‌های نوشتاری است.

مهارت استفاده از زبان بدن: زبان بدن، به مجموعهٔ رفتارهای غیرکلامی و فیزیکی اطلاق می‌شود که در آن، فرد بدون صحبت کردن قادر به انتقال پیام و برقراری ارتباط با دیگران است.

تحرک میان‌نسلی: تحرک اجتماعی میان‌نسلی، مقایسه پایگاه اجتماعی پدر و مادر و فرزندان می‌باشد؛ بدین معنا که هرگاه پایگاه اجتماعی پاسخ‌گویان، در مقایسه با پایگاه اجتماعی پدر و مادرشان، به سمت صعودی و افزایشی باشد، آن‌گاه تحرک اجتماعی پاسخ‌گویان از نوع صعودی و در غیراین‌صورت تحرک اجتماعی پاسخ‌گویان از نوع نزولی خواهد بود.

منزلت شغلی: منزلت شغلی عبارت است از: قدر و ارزش یا وزن اجتماعی مشاغل در نظر افراد و همین‌طور منزلت شغلی یا پایگاه اجتماعی ارزشی است که جامعه برای یک نقش اجتماعی قائل است (فیض و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۱۰۹-۱۱۰).

جدول ۲: شاخص‌های عملیاتی متغیرهای مستقل و وابسته

متغیر	نوع	ابعاد	شاخص‌ها
مهارت ارتباطی	مستقل	مهارت کلامی	صدای رسا، بلیغ سخن گفتن، تسلط بر کلمات، روان و شمرده صحبت کردن، مؤدبانه و با وقار کلام راندن
	مستقل	مهارت نوشتاری	آشنایی با قواعد دستوری و زبانی زبان مورد استفاده، تفکر روی مطالب قبل از نوشتن، انتخاب کلمات و عباراتی که به طور واضح منظور را منتقل کند.
	مستقل	مهارت استفاده از زبان بدن	تسلط بر استفاده از حرکات و نمادهای بدنی و معانی آنها، نگاه مستقیم به چشم دیگران برای اثرگذاری بیشتر، انتخاب حالات مناسب چهره و بدن به هنگام تأیید یا رد دیگران، کنترل کردن پارازیت‌های درونی و بیرونی یا استفاده از نمادها و حرکات بجا و مناسب
تحرک اجتماعی میان‌نسلی	وابسته	منزلت شغلی فرد و والدین (پدر)	نمره منزلت شغلی فرد و پدرش در آغاز زندگی شغلی و در زمان اجرای این تحقیق

شاخص‌های عملیاتی متغیرهای اصلی

یافته‌های توصیفی تحقیق

یافته‌های توصیفی پژوهش، در دو بخش ۱. متغیرهای جمعیتی؛ ۲. متغیرهای اصلی خلاصه می‌گردد. از مجموع ۴۰۰ نفر پاسخ‌گو، ۵۱/۸ درصد مرد و ۴۸/۲ درصد زن می‌باشند. سن ۳۴/۸ درصد، بین ۲۵ تا ۳۴ سال، ۲۸/۸ درصد بین ۳۵ الی ۴۴ سال، ۱۸/۸ درصد بین ۴۵ الی ۵۴ سال، ۹/۸ درصد بین ۵۵ الی ۶۴ سال، ۴ درصد بین ۶۵ الی ۷۴ سال، ۴ درصد بیشتر از ۷۵ سال دارند. ۶۵/۲ درصد متأهل، ۳۱/۸ درصد مجرد هستند و ۳ درصد هم پاسخ نداده‌اند. همچنین، نتایج توصیفی سنجش متغیرهای اصلی، که در یک متغیر کلان همچون مهارت‌های ارتباطی و ۳ بعد آن مورد سنجش قرار گرفته، در جدول زیر ملاحظه می‌شود.

جدول ۳: نتایج توصیفی سنجش متغیرهای اصلی

متغیرها	میانگین	بیشترین	کمترین	نمره از کل
مهارت کلامی	۴۱/۵۷	۴۹/۰۰	۲۸/۰۰	۸۳/۱۴
مهارت نوشتاری	۱۰/۹۴	۱۵/۰۰	۳/۰۰	۷۲/۹۳
مهارت استفاده از زبان بدن	۱۶/۵۷	۲۳/۰۰	۱۰/۰۰	۶۶/۲۸

بُعد مهارت کلامی، با تعداد ۱۰ گویه مورد سنجش قرار گرفت. براساس نتایج مندرج در جدول، میانگین مهارت کلامی ۴۱/۵۷، یعنی ۸۳/۱۴ درصد به دست آمده که نشان می‌دهد: مهارت کلامی پاسخ‌گویان در حد بالا بوده است. بُعد مهارت نوشتاری با تعداد ۳ گویه مورد سنجش قرار گرفت. میانگین به دست آمده ۱۰/۹۴؛ یعنی ۷۲/۹۳ درصد به دست آمد که بیانگر مهارت نوشتاری مشاهده شوندگان در حد بالا بوده است. بعد مهارت استفاده از زبان بدن، با تعداد ۵ گویه مورد سنجش قرار گرفت. میانگین استخراج شده ۱۶/۵۷؛ یعنی ۶۶/۲۸ درصد است که نشان می‌دهد مهارت زبان بدن پاسخ‌گویان در حد متوسط بوده است.

متغیر وابسته، تحرک اجتماعی میان‌نسلی است که در ۲ بعد سنجیده شده و نتایج به شرح جدول‌های زیر قابل ارائه می‌باشد.

جدول ۴: میانگین تحرک اجتماعی میان‌نسلی شهروندان

متغیر	میانگین
تحرک اجتماعی میان‌نسلی	-۳/۱۶
تعداد معتبر	۴۰۰

به طور متوسط، هریک از پاسخ‌گویان ۳/۱۶- واحد نسب به پدرشان تحرک اجتماعی میان‌نسلی عمودی، از نوع نزولی داشته‌اند. این بدان معناست که نسل جدید، در مقایسه با موقعیت و منزلت شغلی پدران خود، به جای ارتقا منزلت شغلی تنزل شغلی، داشته‌اند. در مجموع، پدران پاسخ‌گویان از منزلت شغلی بالاتری نسبت به فرزندان خود (چه دختر و چه پسر) برخوردار بوده‌اند.

جدول ۵: توزیع نتایج توصیفی منزلت شغلی

کمترین	بیشترین	میانگین	پرسش‌ها
۳۶/۸۰	۸۰/۴۰	۵۹/۵۲	نمره منزلت آخرین شغل پدر پاسخ‌گویان
۲۴	۹۰/۴۰	۵۷/۰۵	نمره منزلت شغل حال حاضر پاسخ‌گویان
۳۶/۸۰	۷۳/۰۰	۵۷/۹۹	نمره منزلت شغل پدر پاسخ‌گویان در آغاز زندگی
۳۶/۸۰	۷۳	۵۷/۹۶	نمره منزلت شغل پاسخ‌گویان در آغاز زندگی
۵۰	۹۴/۰۶	۵۷/۹۰	نمره منزلت شغل مادر پاسخ‌گویان
۳۶/۸۰	۷۵/۲۰	۵۳/۵۴	نمره منزلت شغل مادر پاسخ‌گویان در آغاز زندگی
-۵۶	۴۳/۹۰	-۲/۴۶	تفاضل شغل فعلی فرد با شغلی فعلی پدر
-۲۶	۳۲/۲۰	-۰/۷۰	تفاضل اولین شغل فرد با اولین شغل پدر
-۵۸/۸۰	۴۹/۳۰	-۳/۱۶	میزان تحرک اجتماعی میان نسلی فرد نسبت به منزلت شغلی پدر
۴۰۰			تعداد معتبر

جزئیات سنجش منزلت شغلی پاسخ‌گویان و والدینشان، در جدول بالا ارائه شده است. براساس این جدول، منزلت شغلی (ناییب و عبداللهیان، ۱۳۸۱) بالاترین نمره منزلت شغلی مربوط به ۹۴/۶ (دانشمند) و کمترین نمره، به ۲۴/۴ (فال‌بین) اختصاص دارد. بنابراین می‌توان گفت:

- میانگین منزلت آخرین شغل پدران پاسخ‌گویان، در حد متوسط است.
- میانگین منزلت شغل فعلی پاسخ‌گویان، در حد متوسط است.
- میانگین منزلت اولین شغل پدر پاسخ‌گویان، در آغاز زندگی، متوسط است.
- میانگین منزلت اولین شغل فرد در آغاز زندگی، متوسط است.
- میانگین منزلت شغل فعلی مادر پاسخ‌گویان، متوسط است.
- میانگین منزلت اولین شغل مادر پاسخ‌گویان، متوسط است.

میانگین منزلت شغل فعلی افراد، در مقایسه با منزلت شغل پدرشان، ۲/۴۶- واحد سیر نزولی و میانگین منزلت اولین شغل فرد، در مقایسه با منزلت اولین شغل پدرشان، ۰/۷۰- واحد نزول داشته است و پدران نسبت به فرزندان منزلت شغلی بالاتری دارند.

یافته‌های تحلیلی

این قسمت در ۳ بخش گزارش می‌شود: ۱. تأثیر مهارت‌های ارتباطی و متغیرهای جمعیت‌شناختی بر تحرک اجتماعی؛ ۲. ارتباط همبستگی میان مهارت‌های ارتباطی و تحرک اجتماعی؛ ۳. مقایسه تحرک اجتماعی شهروندان بر حسب متغیرهای جمعیتی. ابتدا این فرضیه مطرح می‌شود که به نظر می‌رسد ابعاد مهارت ارتباطی و برخی متغیرهای جمعیتی، از عوامل مؤثر بر تحرک اجتماعی میان‌نسلی در شهر تهران است. برای مطالعه تأثیر متغیرهای مستقل و متغیرهای جمعیتی، بر روی متغیر وابسته از روش تجزیه و تحلیل رگرسیون چندمتغیره به روش Enter استفاده شده است.

جدول ۶: تأثیر مهارت‌های ارتباطی و متغیرهای جمعیت‌شناختی بر تحرک اجتماعی

مدل	معناداری	ضریب استاندارد شده Beta	خطای معیار	ضریب استاندارد نشده B	t
مقدار ثابت	۰/۲۵	—	۱۰/۲۳	-۱۱/۶۸	-۱/۱۴
مهارت کلامی	۰/۴۳	۰/۰۴	۰/۲۲	۰/۱۷	۰/۷۸
مهارت نوشتاری	۰/۵۷	۰/۰۲	۰/۴۴	۰/۲۴	۰/۵۵
مهارت استفاده از زبان بدن	۰/۰۴	۰/۱۱	۰/۳۵	۰/۷۲	۲/۰۲
جنس	۰/۰۰۰	-۰/۲۴	۱/۹۸	-۹/۵۰	-۴/۷۹
سن	۰/۵۶	۰/۰۲	۲/۱۱	۱/۲۱	۰/۵۷
تأهل	۰/۶۸	-۰/۰۲	۲/۰۵	-۰/۸۲	-/۴۰
ضریب همبستگی			۰/۲۸		
ضریب تعیین			۰/۰۸		
ضریب تعیین تعدیل شده			۰/۰۶		
معناداری رگرسیون			۰/۰۰۰		
مقدار F			۵/۷۳		

همان‌طور که در جدول ملاحظه می‌شود، مهارت‌های ارتباطی و متغیرهای جمعیتی، تنها ۸ درصد از تغییرات تحرک اجتماعی میان‌نسلی را تعیین می‌کنند. براین اساس، به ازاء یک واحد تغییر در مهارت‌های ارتباطی و متغیرهای جمعیتی، ۸ درصد از تحرک اجتماعی تعیین می‌شود. در بین ابعاد مهارت‌های ارتباطی، مهارت استفاده از زبان بدن، بر تحرک اجتماعی مؤثر است که تأثیر آن بر تحرک اجتماعی مثبت و مستقیم می‌باشد. به عبارت دیگر، بالا رفتن مهارت استفاده از زبان بدن در افراد، تحرک اجتماعی آنها را متأثر ساخته و افزایش می‌دهد. در میان متغیرهای جمعیتی، متغیر جنسیت بر تحرک اجتماعی مؤثر است. متغیر جنس نشان می‌دهد حرکت از یک جنس به جنس دیگر اثری منفی در تحرک اجتماعی افراد دارد. مردان تحرک اجتماعی مثبت و صعودی داشته، ولی وضعیت تحرک اجتماعی زنان، به شدت نزولی بوده و موجب سیرنزولی تحرک اجتماعی در مردان شده است.

برای ابعاد مختلف مهارت‌های ارتباطی و تحرک اجتماعی، سه فرضیه همبستگی مطرح است. برای تحلیل ارتباط همبستگی میان متغیرهای این فرضیه‌ها، با توجه به فاصله‌ای بودن سطوح سنجش، از آزمون پیرسون استفاده شده که نتایج آن در جدول زیر آمده است.

- به نظر می‌رسد، بین مهارت کلامی، با تحرک اجتماعی ارتباط معنادار وجود دارد.
- به نظر می‌رسد، بین مهارت زبان بدن، با تحرک اجتماعی میان‌نسلی رابطه معنادار وجود دارد.
- به نظر می‌رسد، مهارت نوشتاری، با تحرک اجتماعی میان‌نسلی شهروندان تهرانی رابطه‌ای معنادار دارد.

جدول ۷: تحلیل ارتباط همبستگی میان مهارت‌های ارتباطی و تحرک اجتماعی براساس آزمون پیرسون

نوع مهارت	معناداری	میزان همبستگی
مهارت گفتاری	۰/۰۹	۰/۰۸
مهارت استفاده از زبان بدن	۰/۰۰	۰/۱۵
مهارت نوشتاری	۰/۷۴	۰/۰۱

بر اساس نتایج به دست آمده در جدول ۷، تحرک اجتماعی با مهارت گفتاری و مهارت نوشتاری رابطه معنادار ندارد، ولی با مهارت زبان بدن، در ارتباط معنادار بوده، جهت این رابطه، مستقیم و شدت آن ضعیف است.

برای مقایسه میانگین تحرک اجتماعی، بر حسب متغیرهای جمعیتی، سه فرضیه مقایسه‌ای مطرح شد که برای بررسی آنها، از آزمون T مستقل استفاده گردید. نتایج آن در جدول زیر قابل مشاهده است.

- به نظر می‌رسد، تحرک اجتماعی میان‌نسلی، بر حسب گروه‌های جنسی متفاوت است.

- به نظر می‌رسد، تحرک اجتماعی میان‌نسلی، بر حسب گروه‌های سنی متفاوت است.

- به نظر می‌رسد، تحرک اجتماعی میان‌نسلی، بر حسب تأهل افراد متفاوت است.

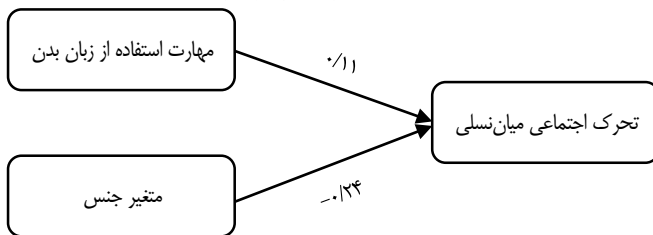
جدول ۸: خلاصه محاسبات آزمون T در زمینه مقایسه میانگین تحرک اجتماعی پاسخ‌گویان بر حسب ویژگی‌های جمعیتی

معداری	میانگین	تعداد	متغیرهای جمعیتی	
			جنسیت	مرد
۰/۰۰۰ _____	۱/۲۱	۲۰۸	مرد	جنسیت
	-۷/۹۱	۱۹۲	زن	
۰/۳۷ _____	-۳/۲۴	۲۸۵	کمتر از ۵۰	سن
	-۲/۹۶	۱۱۵	بیشتر از ۵۰	
۰/۸۱ _____	-۲/۸۶	۲۶۱	متاهل	تاهل
	-۳/۳۲	۱۲۷	مجرد	

نتایج جدول ۸ نشان می‌دهد که تحرک اجتماعی مشاهده‌شوندگان، بر حسب جنس، سن و تأهل آنها کاملاً متفاوت است. مقایسه تحرک اجتماعی مردان و زنان، نشان می‌دهد که مردان از تحرک اجتماعی صعودی و مثبتی برخوردارند و تحرک اجتماعی آنها بیشتر از زنان است. مردان توانسته‌اند نسبت به پدران خود، ۱/۲۱ واحد تحرک اجتماعی صعودی داشته باشند، اما تحرک اجتماعی زنان در جامعه به شدت سیر نزولی داشته و آنها در مقایسه با پدرانشان اصلاً وضعیت مطلوبی ندارند.

مدل تبیین تجربی پژوهش

شکل ۲: مدل تبیین تجربی پژوهش

به ازاء هر واحد تغییر در مهارت استفاده از زبان بدن، ۰/۱۱ درصد از تغییرات تحرک اجتماعی تعیین می‌شود.

به ازای هر واحد تغییر در متغیر جنسیت، -۰/۲۴ درصد از تغییرات تحرک اجتماعی تعیین می‌شود.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

در این پژوهش، به بررسی تأثیر ابعاد مهارت‌های ارتباطی بر تحرک اجتماعی میان‌نسلی شهروندان بالای ۲۵ سال تهرانی پرداخته شده است. همان‌گونه که در چارچوب نظری پژوهش آمده، شاخص‌های سنجش تحرک اجتماعی و ابعاد مهارت ارتباطی مؤثر بر افزایش یا کاهش آن، استخراج و نظریه‌آزمایی شد. از آنجاکه مهارت‌های ارتباطی به مجموعه‌ای از توانایی‌های بالقوه و بالفعل افراد گفته می‌شود که به کمک آنها، می‌توان به رفتاری قابل پذیرش، آگاهی‌بخش، شکوفایی استعداد افراد، ارتقاء آنها به سطوح بالاتر و موفقیت در کسب و کار دست یافت، هدف در این مطالعه، شناخت تأثیر این مهارت‌ها و متغیرهای جمعیت‌شناختی، بر تحرک اجتماعی افراد بود. در این پژوهش، از آرای نظریه‌پردازان دیدگاه کنش متقابل نمادین همچون جورج هربرت مید؛ نظریه‌پردازان مکتب کارکردگرایی همچون تالکوت پارسونز، امیل دورکیم و آرای ترکیب‌گرایان همچون آنتونی گیدنز، پیر بوردیو، ایروین آلتمن و دالماس تیلور کمک گرفته شد. به اعتقاد نظریه‌پردازان کنش متقابل نمادین، مهارت‌های ارتباطی افراد شامل زبان (مهارت کلامی)، حرکات و اشارات (مهارت زبان بدن)، خانواده، پایگاه اجتماعی ارزش‌های مقبول اجتماعی هستند. از نظریات تلفیقی این‌گونه برآمد که زبان و انواع ارتباط زبانی (زبان بدن)، از مهارت‌های ارتباطی بین افراد هستند. کارکردگرایان معتقدند: شاخص‌های سنجش تحرک اجتماعی، درآمد، تحصیلات و شغل بوده و عوامل مؤثر بر تحرک اجتماعی را منزلت شغلی، آموزش، تخصص، مهارت شغلی، تأهل، صفات شخصی، سرمایه اقتصادی، سرمایه فرهنگی، سرمایه نمادین، و بُعد خانوار می‌دانند. نتایج نشان داد که ابعاد مهارت ارتباطی در نظر گرفته شده در این تحقیق، بر تحرک اجتماعی میان‌نسلی شهروندان تهرانی مؤثر بود و توانسته‌اند که ۲۸ درصد تحرک اجتماعی افراد را تعیین کنند. این نتیجه، با نتایج مهدوی و همکاران (۱۳۹۷)، غفاری (۱۳۹۶)، پژوهش آفتابی (۱۳۹۲) و بهشتی‌فر و نوروزی (۲۰۱۳)، مبنی بر اثرگذاری مهارت‌های ارتباطی بر تحرک اجتماعی مطابقت دارد. در بین ابعاد مهارت‌های ارتباطی، مهارت گفتاری اثری در تحرک اجتماعی پایتخت‌نشینان نداشت که با عدم تأیید نظریه هربرت مید مواجه شد. نتیجه حاصل شده با نتیجه آفتابی (۱۳۹۲)، که حاکی از اثرگذاری متغیر کلامی بر تحرک اجتماعی افراد است، مطابقت ندارد. نتیجه دیگر، حاکی از بی‌تأثیری مهارت نوشتاری بر تحرک اجتماعی پایتخت‌نشینان بود که برخلاف اعتقاد پیربوردیو، مبنی بر اثرگذاری سرمایه فرهنگی بر تحرک اجتماعی افراد، در این پژوهش این مهارت هیچ‌گونه تأثیری بر تحرک اجتماعی شهروندان نداشت. این یافته، با نتایج مطالعه نتایج مطالعه زارع و لطفی (۱۳۹۲) و ناییبی و معصومی‌راد (۱۳۹۰)، که حاکی از اثرگذاری سرمایه فرهنگی بر تحرک اجتماعی افراد است، مطابقت ندارد. بی‌تأثیری مهارت نوشتاری در تحرک اجتماعی شهروندان تهرانی، ممکن است به این دلیل باشد که افراد مسلط به این مهارت در سازمان‌ها، ادارات و مشاغل مختلف دیده نشده و یا دست‌کم بسیار کمتر مورد توجه قرار گرفته، مگر در مشاغل ادبی و روزنامه‌نگاری که نیاز به افرادی با قلم توانا وجود دارد. در این مطالعه، مهارت استفاده از زبان بدن، بر تحرک اجتماعی میان‌نسلی مؤثر بود. این متغیر از آرای آلتمن و

تیلور، پارسونز و پیربوردیو استنباط شده است. *آلتمن* و *تیلور* در نظریه نفوذ اجتماعی اهمیت ویژه‌ای به مهارت استفاده از زبان بدن قائل هستند. *تالکوت پارسونز*، معیاری همچون ارتباطات (ارتباط غیر کلامی) و مهارت اکتسابی را در میزان دریافت پاداش و امتیازات ویژه اثرگذار دانسته، آنها را در منزلت شغلی دخیل می‌داند. پیربوردیو، از مهارت زبان بدن به‌عنوان سرمایه نمادین یاد کرده، معتقد است: موقعیتی که فرد در جامعه اشغال می‌کند، به میزان بهره‌مندی وی از سرمایه‌های مختلف بستگی دارد. این نتیجه، حاکی از اهمیت داشتن مهارت ارتباطات، به‌ویژه مهارت استفاده از زبان، در پیشرفت شغلی افراد می‌باشد. بنابراین، ساکنان تهران توانسته‌اند با به‌کارگیری شاخص‌های مهارت استفاده از زبان بدن، در ارتقاء کسب و کار و افزایش منزلت شغلی خود گام بردارند. روشن است در سایه این پیشرفت، افراد به سمت رضایت از شغل نیز کشیده خواهند کرد و تحرک اجتماعی بیشتری را تجربه خواهند کرد. اما این نتیجه با آرای *پارسونز*، *بوردیو*، *آلتمن*، مبنی بر تأثیر مهارت زبان بدن در رضایت شغلی همسو می‌باشد. نتیجه بعدی نشان داد که بین متغیرهای جمعیت‌شناختی بعد جنسیت، بر تحرک اجتماعی شهروندان تهرانی مؤثر بوده است. در واقع، میزان تحرک اجتماعی مردان و زنان متفاوت بوده و به نفع مردان گزارش شده است. این متغیر از آرای *تالکوت پارسونز* استخراج شد و نتایج مطالعه *غفاری (۱۳۹۶)*، *معصومی‌راد* و *نایی (۱۳۹۲)*، مبنی بر تفاوت تحرک اجتماعی برحسب جنسیت و بالا بودن تحرک اجتماعی به نفع مردان را تأیید و نتیجه *هاشم‌زهی و بهره‌دار (۱۳۹۷)*، مبنی بر عدم تفاوت تحرک اجتماعی برحسب جنسیت را رد می‌کند. در این پژوهش، مهارت ارتباطی شهروندان تهرانی بالاتر از حد متوسط بوده و جای امیدواری است که در این مطالعه، شهروندان تهرانی با توجه به میزان تحصیلات خود، که اغلب تحصیل کرده دانشگاه هستند، به این مهارت اهتمام ورزیده، و تا حدودی مسلط به ابعاد مهارت ارتباطی باشند.

اینکه تحرک اجتماعی مردان بیش از زنان است، می‌توان این‌گونه تبیین کرد که رگه‌هایی از مردسالاری در جامعه ایرانی وجود دارد. البته به‌طور قطع نمی‌توان بر این مطلب صحه گذاشت. اما نتایج نشان داد که این مردان بودند که توانسته‌اند تحرک اجتماعی بیشتری، بر پایه مهارت ارتباطی داشته باشند و منزلت شغلی خود را افزایش دهند. ولی زنان نسبت به پدران خود، روند نزولی و در جهت عکس تجربه کرده‌اند. به عبارت دیگر، منزلت شغلی پدران زنان تهرانی، از دخترانشان بالاتر بوده است. در این زمینه، باید به جامعه زنان نیز همچون مردان توجه بیشتری کرد تا عزت نفس در آنها تقویت شده، حس رقابت با مردان براساس توانمندی‌های فردی ایجاد گردد و از این طریق، مانع از عوامل بی‌انگیزگی در زنان شد. در مجموع، انواع مهارت‌های ارتباطی و متغیرهای جمعیت‌شناختی در جامعه آماری این پژوهش، نقش زیادی نداشته‌اند و افراد نسبت به پدران خود تحرک اجتماعی کمتری را تجربه کرده‌اند. این موضوع می‌باید در نظر دولت و نهادهای آموزشی - فرهنگی و سازمان‌های ذی‌ربط مورد توجه ویژه قرار گیرد تا با وضع قوانین و ایجاد سازوکارهای مناسب، به تقویت اصل شایستگی و شایسته‌سالاری بپردازند.

منابع

- انجمن جامعه‌شناسی ایران، ۱۳۸۳، *مسائل اجتماعی ایران*، تهران، آگه.
- انواری، محمدرضا، ۱۳۹۰، «نقد و بررسی نظریه کنش متقابل نمادین»، *معرفت*، ش ۱۶۷، ص ۱۵۳-۱۷۲.
- آفتابی، مریم، ۱۳۹۲، «نقش مهارت‌های ارتباطی بر فضای کسب و کار»، در: *اولین همایش مدیریت کسب و کار*، همدان، دانشگاه بوعلی سینا.
- تاجبخش، کیان، و همکاران، ۱۳۸۴، *سرمایه اجتماعی (اعتماد، دموکراسی و توسعه)*، چ سوم، ترجمه افشین خاکبازو حسن پویان، تهران، شیرازه.
- تنهایی، حسین ابوالحسن و زهرا حضرتی صومعه، ۱۳۸۸، «بررسی نظری پژوهش‌های سرمایه اجتماعی در ایران»، *علوم رفتاری*، ش ۱، ص ۲۹-۵۲.
- تنهایی، حسین ابوالحسن، ۱۳۷۳، *درآمدی بر مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی*، چ سوم، تهران، مردنیز.
- روشه، گی، ۱۳۷۶، *جامعه‌شناسی تالکوت پارسونز*، ترجمه عبدالحسین نیک‌گهر، تهران، تیبان.
- زارع، بیژن و مهوش لطفی، ۱۳۹۲، «بررسی عوامل اجتماعی بین نسلی در شهر کرمانشاه»، *مسائل اجتماعی ایران* (دانشگاه خوارزمی)، ش ۱، ص ۱۱۳-۱۳۹.
- غفاری، زهرا، ۱۳۹۶، «تأثیر سرمایه فرهنگی تجسم یافته (ذهنی) بر تحرک اجتماعی میان نسلی (مورد مطالعه: شهروندان ۳۰ تا ۵۴ سال شهر گرگان)»، *توسعه اجتماعی*، ش ۴، ص ۱۸۶-۲۰۶.
- فیض، داود و همکاران، ۱۳۹۵، «رابطه بین منزلت شغلی و زیرکار در روی: بررسی نقش بی‌تفاوتی سازمانی»، *پژوهش‌های مدیریت منابع سازمانی*، ش ۳، ص ۱۰۷-۱۲۸.
- کوزر، لوئیس، ۱۳۷۳، *زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی*، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، علمی.
- مرتضوی، سعید و سعید مهربان، ۱۳۸۳، «بررسی رابطه بین مهارت‌های ارتباطی مدیران و تعهد سازمانی دبیران»، *علوم انسانی و اجتماعی*، ش ۱۶، ص ۱۲۲-۱۴۳.
- معصومی‌راد، رضا و هوشنگ نایی، ۱۳۹۲، «عوامل اجتماعی مؤثر بر تحرک اجتماعی (شغلی) اعضای هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی»، *راهبرد اجتماعی و فرهنگی*، ش ۷، ص ۱۰۳-۱۳۳.
- ملک، حسن، ۱۳۸۳، *جامعه‌شناسی قشرها و نابرابری‌های اجتماعی*، چ هفتم، تهران، دانشگاه پیام نور.
- مهردوی، سمیه و همکاران، ۱۳۹۷، «نقش مهارت‌های ارتباطی مدیران در توسعه کسب و کار با تأکید بر مشتری‌مداری»، *مطالعات توسعه اجتماعی*، ش ۲، ص ۱۲۷-۱۵۲.
- مهدی‌زاده، سیدمهدی، ۱۳۹۶، *نظریه‌های رسانه‌اندیشه‌های رایج و دیدگاه‌های انتقادی*، چ ششم، تهران، همشهری.
- نایی، هوشنگ و حمید عبداللهیان، ۱۳۸۱، «تبیین قشربندی اجتماعی»، *نامه علوم اجتماعی*، ش ۲۰، ص ۲۰۵-۲۳۶.
- نایی، هوشنگ و رضا معصومی‌راد، ۱۳۹۰، «عوامل فرهنگی مؤثر بر تحرک اجتماعی مطالعه موردی در بین مردان ۳۵ تا ۶۴ ساله شهر تهران»، *مطالعات جامعه‌شناختی*، ش ۳۹، ص ۱-۳۴.
- هاشم‌زهی، نوروز و سمیه بهره‌دار، ۱۳۹۷، «مقایسه تحرک اجتماعی مردان و زنان در شهر تهران (جامعه مورد مطالعه: شهروندان تهرانی بالای ۲۰ سال)»، *مطالعات آینده‌پژوهی و سیاست‌گذاری*، ش ۱۱، ص ۱۲-۲۶.
- Beheshtifar, Malikeh & Tayebeh Norwzi, 2013, "Social skills: A Factor to Employees' Success", *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, v. 3, n. 3, p 74-79.
- Taylor, D. A., & Altman, I., 1987, "Communication in interpersonal relationships: Social penetration processes", In M. E. Roloff & G. R. Miller (Eds.), *Interpersonal processes: New directions in communication research* (p. 257-277), Thousand Oaks, CA: Sage.